

הטבע העירוני בצל צמיחת מגה-ערים בישראל

6 באפריל, 2021

גיליון אביב 2021 / כרך 12(1)

[בקצרה](#)

עמיר בלבן

מנהל תחום טבע עירוני, החברה להגנת הטבע

ציטוט מומלץ

בלבן ע. 2021. הטבע העירוני בצל צמיחת מגה-ערים בישראל. אקולוגיה וסביבה 12(1).

יסטוריה חיפאית או מפגע המעיב על איכות חיי התושבים? | צילום: נעמה שפירא

יקורת על הספר: חיות בר בעיר ובכפר

מאת: פרופ' יורם יום-טוב

שנה: 2020

מו"ל: הוצאת דן פרי

168 עמודים

גילוי נאות: את יורם אני מכיר שנים רבות, וניהלנו שיחות רבות בענייני טבע ישראלי וטבע עירוני בפרט. בשני העשורים האחרונים אני עוסק במסגרת עבודתי בחברה להגנת הטבע גם בטבע עירוני. זכור לי מפגש מכונן באוניברסיטת תל-אביב (בשנת 2009) כשהצגתי לפורום אקדמי מכובד את הכוונה לערוך מדריך לתכנון ולניהול של תשתיות טבע בעיר (כן, תשתיות...). הפורום כלל את בכירי הזואולוגים שליוו את מכון דש"א, שאז עדיין פעל במסגרת החברה להגנת הטבע. הדיון נסב על הכוונה לעסוק בטבע עירוני בכלל, ובפרט על ההשלכות של עיסוק בתחום במסגרת המכון. מספר לא מבוטל מהנוכחים הביע חשש גדול שעיסוק בטבע בעיר וההכרה שיש בכלל דבר כזה, עלולים לפגוע במאמצים לשמור על הטבע בשטחים הפתוחים שספגו ועוד צפויים לספוג מכות קשות בעקבות תהליכי הפיתוח המואצים. הרי אם יש טבע בעיר, מדוע עלינו לשמור על הטבע מחוץ לתחומי הסביבה העירונית? הדיון התמקד בשאלה האסטרטגית ופחות בהיבטים העובדתיים והמדעיים שבו. אחד התנאים שהוצבו לכתיבת המדריך היה סקר ספרות מקדים, שיבחן מאמרים בתחום האקולוגיה העירונית. כצפוי, נמצאו מאמרים בודדים בלבד. מיעוט המחקרים בנושא חדש זה ומסורת של שמירת טבע שמתבססת בעיקר על שטחים שמורים (שמורות טבע) שאפיינה את המאה הקודמת, גרמו לחלק מהנוכחים לנוע בחוסר נחת, ואפילו עוררו התנגדות לרעיון של קידום התחום במסגרת המכון. יוצא דופן בתגובתו היה פרופ' יורם יום-טוב, שהאזין והסתקרן מהדוגמאות השונות למערכות טבעיות ולחיות בר שהגיבו לפיתוח עירוני מהעת העתיקה ועד היום. אני חושד שהוא היה בין התומכים הבולטים בקידום המדריך שהיה ראשון מסוגו בשפה העברית, ויצא לאור בשנת 2004.

הדיון בנושא הטבע העירוני צבר תאוצה במהלך השנים, בעיקר לנוכח ההשלכות הקשות של תוכניות פיתוח גדולות שפגעו ופוגעות בשטחים פתוחים ובטבע הישראלי. גם מאבקי תושבים ועמותות בתחום הסביבה הבנויה חידדו את הדיון סביב השאלה – האם נכון ורצוי לשמור על טבע בתחום השיפוט העירוני? השאלה אינה מתקיימת רק בזירה האקולוגית, אלא גם ובעיקר בזירה התכנונית. בארץ ובעולם מתחזקת ההכרה שלשמירת טבע אין גבולות, והעיר על סביבתה הבנויה והפתוחה משפיעה על קיומן ותפקודן של מערכות טבעיות באופן ישיר ועקיף. ישנה גם הכרה הולכת וגדלה בכך שלטבע יש השפעה ישירה על איכות החיים של תושבי העיר, לטוב ולרע. תכנון וניהול לקויים יכולים להוביל להתפרצויות של מינים שמעיבות על איכות חיי התושבים (כמו חזירי הבר בחיפה), לאירועי גשם קיצוניים שהופכים לאירועים קטלניים, ולמפגעים קשים נוספים. ככל הנראה, ללא התייחסות למערכת הטבעית המקומית במסגרת הליכי התכנון והניהול אנו צפויים לעוד הרבה אירועי קיצון שילכו ויתגברו עם השנים.

'הספר הוא פרסום חשוב, הוא רואה אור בתקופה קריטית, כשעדיין יש מה לעשות למען החוסן העירוני והאקולוגי כאחד' | צילום: יוסי אשבל

ספרו של פרופ' יום-טוב – חיות בר בעיר ובכפר – כולל שפע דוגמאות לממשק של מערכות טבעיות וחיות בר בסביבת האדם, המחמישות עד כמה הגבול בין העיר לטבע מטושטש, דינמי ומושפע באופן ישיר מההתנהלות האנושית. יותר מכול הספר ממחיש עד כמה דרכי התכנון וההתנהלות שלנו באזורי הפיתוח משפיעות על המערכת הטבעית באופן ישיר ועקיף, גורמות להכחדת אוכלוסיות של בעלי חיים, וגם מאפשרות לחלק מהן לשגשג ואף להתפרץ. הספר מראה שישנן תופעות של טבע עירוני המיטיבות עם האדם ומספקות לעיר חוסן ומגוון רחב של שירותי מערכת, אך ישנן תופעות היוצרות קונפליקטים ופוגעות באיכות החיים של תושבי העיר. הספר תורם להבנה מעמיקה יותר של השפעת תהליכי העיור על הטבע בישראל. עם זאת, הספר נמנע מלנקוט עמדה ברורה באשר לאופן ההתמודדות עם תהליך העיור ועם השלכות הקשות שיש לו על הטבע הישראלי.

ספרו של פרופ' יום-טוב לא רק מתאר בפירוט ובמקצועיות את התופעות הרבות והמגמות הבולטות, הוא גם מעלה דיון נוקב שמתקיים בין המציאות בשטח והמדיניות הרשמית של רשות הטבע והגנים. על פי חוק, הרשות אמונה על שמירת הטבע, אך היא מתעקשת שכל מה שקורה בתחום השיפוט העירוני הוא באחריות הבלעדית של הרשות מקומית.

בשנים הקרובות אנו צפויים לראות את ערי ישראל צומחות לממדי ענק. אם צמיחה זו תיעשה ללא הכרה מעמיקה של המערכות הטבעיות בעידן סביבתי ואקלימי דינמי, נחוה, ככל הנראה, עוד הרבה אירועי טבע עירוני קיצוניים. מסיבה זו הספר הוא פרסום חשוב, והוא רואה אור בתקופה קריטית, כשעדיין יש מה לעשות למען החוסן העירוני והאקולוגי כאחד.